

การศึกษาว่าด้วยเรื่อง "ของป่า"

สาระหลักของการศึกษาเรื่อง "การค้าของป่า" ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะมุ่งศึกษาถึงความสำคัญของการค้าของป่า ในเงื่อนไขที่ผูกพันเกี่ยวเนื่องอยู่กับเครือข่ายของการค่านานาชาติ บนพื้นฐานของการที่อยุธยาเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่เป็นแหล่งรวม และเป็นผู้ส่งออกสินค้าของป่าไปสู่ตลาดในที่ต่างๆ อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นตลาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ทางปากสมุทรซีกตะวันออกคือ จีนและญี่ปุ่น หรือตลาดทางซีกตะวันตก ซึ่งได้แก่ อินเดีย ตะวันออกกลาง และตลาดยุโรป

โดยในขั้นแรกจะกล่าวถึงความหมายและความสำคัญของ ผลผลิตทางการค้าที่เรียกว่า "สินค้าของป่า" ตลอดจนจำแนกถึงชนิดหรือประเภทของ "ของป่า" ซึ่งจะใช้เป็นกรอบการศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เพื่อนำสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับการมองถึงบทบาทและความสำคัญของสินค้าประเภทนี้ ในแง่มุมที่มีความหมายต่อพัฒนาการของการค้ากับต่างประเทศของอยุธยา

ประเด็นการพิจารณาในลำดับต่อมา จะเป็นการมองปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับการปรากฏตัวของอาณาจักรอยุธยา ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งนับเป็นเรื่องที่ยังเป็นข้อถกเถียง และมีผู้พยายามแสวงหาคำตอบแตกต่างกันออกไปหลายแนวทาง สำหรับการศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ใคร่ขอเสนอความเห็นที่เห็นว่า แนวพินิจเกี่ยวกับการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ยุคต้นอยุธยา ก็อาจกระทำได้ทางหนึ่ง ด้ยการศึกษาถึงการปรากฏตัวของอาณาจักรอยุธยา ในเงื่อนไขที่เกี่ยวพันกับรากฐานทางด้านการค้า และการค้าสำคัญที่เป็นแรงผลักดันประการหนึ่ง ที่ทำให้อาณาจักรอยุธยา ก่อกำเนิดขึ้นมาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ก็เห็นจะได้นัก การค้าของป่า

กล่าวถึงความของคำว่า "ของป่า"

ในชั้นแรกนี้ใครจะขอนำเสนอภาพการปรากฏตัวของคำและความหมายของ "ของป่า" เท่าที่สำรวจพบอยู่ในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ นับแต่อดีตจนกระทั่งถึงปัจจุบัน และพร้อมกันนั้นก็จะได้กล่าวถึงนัยยะโดยสังเขปของคำว่า "ของป่า"

การปรากฏตัวของสินค้าของป่า อาจสืบย้อนขึ้นไปได้ว่า ถูกบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรครั้งแรก ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดของไทย นั่นคือจารึก ซึ่งได้แก่ ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 1 หรือ จารึกพ่อขุนรามคำแหง ซึ่งมีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึง สภาพการค้าโดยทั่วไปในสมัยสุโขทัยว่า "ใครจักใครค้า ช้าง คำ" ¹ ซึ่งอาจกล่าวในที่นี้ได้ว่า การค้าช้าง นับเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าสินค้าสัตว์ป่าประเภทหนึ่ง ซึ่งได้เริ่มต้นขึ้นอย่างชัดเจนในโลกของคนไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยแล้ว

ต่อมาในสมัยอยุธยา เนื่องจากว่างานเขียนทางประวัติศาสตร์ของไทยในช่วงนี้ ส่วนใหญ่จะปรากฏในรูปของพงศาวดาร โดยเฉพาะเนื้อหาสาระที่สำคัญจะถูกเน้นอยู่ที่ศูนย์กลางคือองค์พระมหากษัตริย์ และพระราชกรณียกิจของพระองค์เป็นสำคัญ จะมีก็แต่เพียงพงศาวดารบางฉบับ เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องของการค้าโดยทั่วไปไว้บ้าง แต่ก็มีใคร่ระบุถึงเรื่องราวของการค้าของป่าเอาไว้โดยตรง เพียงแต่กล่าวถึงนัยยะของ

¹ จำ ทองคำวรรณ, ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากรอนุภาคใหม่มหาวิทยาลัยรามคำแหงจัดพิมพ์, 2519), หน้า 18.

สินค้าประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นเองภายในบ้านเมือง และพงศาวดารก็เรียกสินค้าดังกล่าว
นั้นว่า "สิ่งของในพื้นที่ประเทศ" ¹

สำหรับหลักฐานประเภทกฎหมาย ถึงแม้จะผ่านการชำระรวบรวมขึ้นใหม่
หลายครั้งหลายหน จนกระทั่งเป็นการยากที่จะนำข้อมูลมาใช้ได้อย่างเที่ยงตรง แต่
อย่างน้อยที่สุดข้อความบางตอนที่ปรากฏอยู่ในกฎหมาย ก็ไต่สะท้อนให้เห็นถึงร่องรอย
ความสำคัญของสินค้าของป่า ดังปรากฏหลักฐานในกฎหมายพระไอยการอาชญาหลวง
ไค้ระบุดังบัญชีรายชื่อของป่า ในเงื่อนไขที่เป็นสินค้าต้องห้ามว่า

มาตราหนึ่ง แยกพรหมณชนประเทศผู้สร้างอังกฤษเงินจามวิลัน-
ดาความลาญกวยขอมพม่า เขามาสุโพธิ์สมภารก็ดี เขามาค้าขายทางบกทางเรือก็
ดี ให้ชาวพระทวารคานคอย เจาพนักงานตรวจตราคู่มือแลราย เกือบเครื่องสำตรา-
วุธไว้ แลอย่าให้เที่ยวเตร่ลอบลักซื้อขายกฤษณาฝางคิงุก ถาลูกกลางทองการสิ่งใด
ไห้บอกแกลามพนักงาน ² . . .

และในอีกมาตราหนึ่งความว่า

มาตราหนึ่ง ท่านให้ให้เป็นนายกองยุกรับตรไปคู่มือกฤษณา นุฎมาต
งาช้าง จันทน์ แลไม้หอม ถาลักเอาของทานไว้ก็ดี ชายเสียในกลางป่าก็ดี ไทพวนแลไม้หอม
จักรคุณ ถาฝางแลสิ่งของมาตั้งหน้าซึ่งแลวลักขายลงสำเภา พิจารณาเป็นสั่ง ให้เอา
ฝางทำชาหุยางประจวบแลไหปลงลงทวนควยลวกหนึ่ง 50 ที่ แลเอาตัวลงหนุ่ยช่าง
ถาฝางแลสิ่งของเขาทองพระคลัง แลลักไปขายตางเมือง ให้ตักคอร์บเรือนแลเอา
บุตรพรธยาลงหนุ่ยช่าง ³ . . .

¹พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1 (พระนคร: สำนักพิมพ์
คลังวิชา, 2516), หน้า 425.

²เรื่องกฎหมายตราสามดวง (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากรจัดพิมพ์, 2521),
หน้า 488-489.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 516.

นอกจากนี้ก็ยังมียุทธศาสตร์ทางประวัติศาสตร์ของไทยอีกประเภทหนึ่ง ที่ไค้ระบุถึงเรื่องราวของผลิตผลตามธรรมชาติจำพวกของป่าเอาไว้โดยตรง นั่นคือ เอกสารจากหอหลวง เรื่อง "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม" ซึ่งนับเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นแรกของไทยที่ไค้ระบุถึงคำว่า "ของป่า" ไว้ในกลุ่มของรายการสินค้าที่ถูกล่าเลี้ยงมาจากหัวเมืองในส่วนภูมิภาคอย่างชัดแจ้งว่า

ในฤดูเดือนสามเดือนสี่ ต่างแลเกี่ยวนเมืองนครราชสีห์มาบันทุกสินค้าต่างๆ คือ น้ำรัก ขี้ผึ้ง ปักนกก ผาสร้างผาสายบัวสีตีบนานาเกบทอง และผาตาบัวปอกตาเลงาแลหนึ่งเนื้อ เอนเนื้อ เนื้อแผ่น ครั่ง ไหมกำยาน ดีบุก หนองงา ของป่าต่างๆ ¹

กล่าวในส่วนที่ว่าด้วยหลักฐานของต่างประเทศ ที่ไค้มีการระบุถึงเรื่องราวของผลิตผลตามธรรมชาติจำพวกของป่า โดยเริ่มต้นจากหลักฐานทางตะวันออกที่สำคัญไค้แก่ เอกสารของทางฝ่ายจีน จาก "ข้อเขียนของมาฮวนเกี่ยวกับไทย" ซึ่งไค้กล่าวถึงผลิตผลธรรมชาติอันเป็นที่รู้จักดี และสามารถหาได้จากบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา เช่น รากไม้ชนิดหนึ่ง, ไม้หอมชนิดหนึ่ง, ไม้กฤษณา, ไม้กระวานหอม, เม็คลูกกระเบา, หวาย, ผ่าง, งาช้าง, ขนนกกระเต็น ²

ใน "ข้อเขียนของเพียสินเกี่ยวกับไทย" ก็ไค้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับรายการสินค้าของป่าว่ามี ไม้หลอ-หู ที่มีกลิ่นหอม, น้ำมันจากเม็คลูกกระเบา, ไม้ผ่าง,

¹ปรีดา ศรีชลาลัย, "คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม," แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี (มกราคม 2512), หน้า 53.

²สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนา, 2525), หน้า 171. อ้างจาก W.W

Rockhill, "Note on the Relations and Trade of China with the Eastern Archipelago and the Coasts of the Indian Ocean during the Fourteenth Century" T'oung Pao, XVI (March 1951), pp.101-103.

นอแรด, งาช้าง, ขนนกกระเต็น, ช้าง¹

นอกจากนั้นในเอกสารของทางราชการจีน จากพงศาวดารจีนฉบับหลวง ก็ได้ระบุดังบัญชีรายชื่อเครื่องราชบรรณาการจากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งส่วนหนึ่งประกอบไปด้วยของป่า อาทิ เต่าหกขา, หมี่คำ, สิงเผือก, แก่นกรักซี่, ไม้ฝาง² ไม้กฤษณา, ไม้มะเกลือ, งาช้าง, รงทอง, ลูกกระวาน, ลูกกระเบา, กำนาน, นกยูง³

สำหรับหลักฐานของทางคานตะวันตก ที่ได้มีการระบุดังเรื่องราวเกี่ยวกับสินค้าของป่า เริ่มต้นจากหลักฐานโปรตุเกส ที่สำคัญได้แก่ เอกสารของโทเม พิเรส์ (Tomé Pires) ผู้แต่ง The Suma Oriental ซึ่งมีพื้นเดิมเป็นเอกสารชาวโปรตุเกส ต่อมาในปี พ.ศ. 2054 ได้เดินทางไปยังอินเดียในฐานะตัวแทนของบริษัทฯ หลังจากนั้น โทเม พิเรส์ ก็ได้เดินทางต่อไปยังมะละกา และใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นเป็นเวลานานถึงสองปีครึ่ง ระหว่างอยู่ที่มะละกา โทเม พิเรส์ ก็ได้เขียนงานที่เป็นคุณอนันต์ในทางประวัติศาสตร์คือ The Suma Oriental ซึ่งมีสาระสำคัญส่วนหนึ่งกล่าวถึงเครือข่ายของการค้าระหว่างเมืองท่าต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในจำนวนเมืองท่าสำคัญๆ ที่ปรากฏชื่ออยู่ในเอกสารของโทเม พิเรส์ ก็ได้มีอยุธยา รวมอยู่ด้วยเป็นส่วนหนึ่ง พร้อมกันนั้นก็ได้ระบุดังรายนามสินค้าของป่า ปะปนอยู่

¹ สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ . . . , หน้า 172.
อ้างจาก W.W. Rockhill, Ibid, pp.104-105.

² ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน พ.ศ. 1825-2394 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2523), หน้า 6-8.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ในรายการสินค้าออกที่อยุธยาส่งไปขายมะละกา ในราวตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 20 ซึ่งประกอบไปด้วย ฝรั่ง, กำยาน, ไม้ฝาง, งาช้าง, เปลือกประโลง¹ และนอกเหนือจากนั้น โทเม พิเรส ก็ยังได้รายงานถึงสินค้าของป่าอีกจำนวนหนึ่ง ที่ถูกกล่าวถึงมาจากดินแดนทางตอนบนคือ หม่าและเชียงใหม่ ลงมาสู่ตลาดที่อยุธยา เช่น กำยาน, ยางรัก และชะมดเช็ด²

ต่อมาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 22 เฮเรเมียส ฟอนพลิต หรือ วันวลิต หัวหน้าพ่อค้าชาวฮอลันดา ที่ได้เข้ามาประจำอยู่ที่สถานการค้าของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาที่กรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173- พ.ศ. 2198) ได้เขียนหนังสือเรื่อง *The Short History of the Kings of Siam* หรือ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต โดยมีรายละเอียดค่อนข้างกล่าวถึง พระราชประวัติของพระเจ้าอู่ทอง โดยกล่าวว่าพระเจ้าอู่ทองเดิมเป็น ไอร์สขัตรีย์เมืองจีน แต่ทรงกระทำความผิดจึงไต่ล่องเรือมาขึ้นที่ปัตตานี ผ่านขึ้นไปลังกาสุกะ แล้วขึ้นมาสร้างเมืองอยู่ที่นครศรีธรรมราช และต่อมาที่เมืองกุยบุรี และ ณ เมืองกุยบุรีนี้เองที่วันวลิตได้เล่าถึง พระราชภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งของพระเจ้าอู่ทอง ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการที่พระองค์ได้ทรงพระราชทานของป่าที่สำคัญประเภทหนึ่งคือ "ไม้ฝาง" ให้แก่จักรพรรดิจีน ดังมีใจความตอนหนึ่งว่า

..... ในเวลานั้นมีเรือสำเภาจากจักรพรรดิจีนสองลำมาปรากฏที่เมืองกุย และมีชาวเขาภูเขาชื่อว่า นายเรือและพ่อค้าจีนขึ้นที่ซึ่งได้รับไม้ฝาง พระองค์จึงทรงใช้วิทูโสบายให้ไม้ฝางแก่บุคคลดังกล่าว เป็นจำนวนมากเท่าที่เรือทั้งสองลำจะบรรทุกไปได้ ดังนั้นพวกพ่อค้าจึงกลับไปถวายความปิติอย่างล้นพ้น เมื่อมาถึงเมืองจีนก็ได้รายงานให้พระจักรพรรดิ ทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและไม้ฝางซึ่งได้มาเป็นของกำนัล

¹ Tome Pires, *The Suma Oriental of Tome Pires*, p. 108.

² Ibid., p. 111.

พระจักรพรรดิทรงยินดีเป็นอย่างมากที่ได้ไม้ฝางเป็นกำนัล จึงยกพระธิดาพระนามว่า นางประคำทองให้อภิเษกกับเจ้าอู¹ . . .

ในเวลาใกล้เคียงกัน โยส เซาเติน (Joost Schouten) หัวหน้าพ่อค้าชาวฮอลันดา ก็ได้เขียนรายงานเกี่ยวกับการค้าขายของบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดาที่กรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏว่าได้มีการกล่าวเรียก "ของป่า" ระบุอยู่ในใจความตอนหนึ่งว่า "ตามธรรมดาหัวเมืองนั้น มีการซื้อขายสินค้าพวกผลไม้และของป่า"² นอกจากนั้นก็ยังมีพ่อค้าและนักเดินทางชาวตะวันตกคนอื่นๆ ที่ได้กล่าวถึงความหมายในลักษณะรวมของ "ของป่า" ไว้อย่างกว้างๆ โดยเรียกรวมไปกับรายการสินค้าส่งออกประเภทอื่นของอยุธยาว่าเป็น "โภคภัณฑ์พื้นเมือง" บ้าง³ "สิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านพื้นเมือง" บ้าง⁴ และ "สิ่งที่มีต้นกำเนิดในประเทศสยาม"⁵ บ้าง

ด้วยเหตุที่เรื่องราวเกี่ยวกับสินค้าของป่า ได้รับการกล่าวถึงโดยปรากฏกระจุกกระจายอยู่ในหลักฐานที่สำคัญต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานของทางฝ่ายไทย หรือหลักฐานของต่างประเทศมาเป็นเวลาช้านาน จึงทำให้นักวิชาการในรุ่นหลังได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญที่ยังคงมีสืบมาของสินค้าของป่า และก็ได้้นำเรื่องราวของสินค้าประเภทนี้ มาถ่ายทอดอยู่ในงานทางวิชาการในลักษณะต่างๆ อย่างค่อนข้างหลากหลาย

¹ "พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182," แดลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี 10 (มกราคม-ธันวาคม 2519) : 40-41.

² ประชุมพงศาวดารเล่ม 47 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 155.

³ บันทึกเรื่องสัมพันธ์ภาพระหว่างกรุงสยามกับนานาประเทศในคริสต์ศตวรรษที่ 17 เล่ม 3 (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนสหประชาชาติ, 2522), หน้า 332.

⁴ ประชุมพงศาวดารเล่ม 12 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507), หน้า 311.

⁵ สันต์ ท. โกลบุตร แปล, หนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของ นิโกลาส์ แซร์แวส (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2506), หน้า 278.

ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของการพยายามพูดถึงความหมาย หรือ ลักษณะความสำคัญของสินค้าประเภทนี้ ที่มีต่อพัฒนาการทางการค้าต่างประเทศของอยุธยา สำหรับงานที่จัดไว้ว่าเป็นงานในรุ่นบุกเบิก ที่สมควรจะต้องนำมากล่าวถึง ณ ที่นี้ก็คือ หนังสือ "ประวัติการค้าไทย" ของ ชุนวิจิตรมาตรา ซึ่งได้บรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับบัญชีรายชื่อของป่า ที่ถูกส่งเป็นสินค้าออกในสมัยอยุธยาเอาไว้เป็นจำนวนมาก

ในช่วงต่อมาก็ได้เริ่มมีความพยายามที่จะอธิบายถึง ความหมายและลักษณะเฉพาะตัวที่สำคัญบางประการของสินค้าประเภทนี้ ในแง่มุมที่แตกต่างออกไปจากสินค้าประเภทอื่น อาทิ สินค้าทางการเกษตรจำพวก ข้าว หรือ สินค้าที่ต้องผ่านกระบวนการผลิตที่ซับซ้อน เช่น สินค้าหัตถกรรมจำพวก เครื่องปั้นดินเผา ชาติวิทย์ เกษตรศิริ ได้กล่าวถึงนิยาม หรือ ความหมายของ "ของป่า" ในขอบข่ายที่ว่าด้วยการเป็น "ผลิตภัณฑ์ซึ่งมิได้รับการปรุงแต่ง" ¹ ในวิทยานิพนธ์ของ สารสิน วีระผล และ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล ได้พูดถึงผลิตภัณฑ์ได้จากป่าในเงื่อนไขที่ควบคู่ไปกับการพูดถึง "วัตถุดิบ" ² และ "ผลิตภัณฑ์ในรูปวัตถุดิบ" ³ ส่วนนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ระบุดังตัวอย่างของสินค้าของป่า อาทิ ไม้ฝาง, ช้าง, งาช้าง, หนังกวาง โดยกล่าวถึงการไถ่มาซึ่งสินค้าประเภทดังกล่าวนี้ ว่าไถ่มาด้วยวิธีการใช้แรงงานคนในการเก็บหา ⁴

ในงานเขียนของชาวต่างประเทศ เช่น คี.จี.อี. ฮอลล์ ผู้แต่งหนังสือเรื่อง "ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้" ก็ได้พูดถึงรายนามสินค้าที่มาจาก

¹ ชาติวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2424), หน้า 93.

² Sarasin Viraphol, Tribute and Profit : Sino - Siamese Trade, 1652-1853 (Cambridge, Council on East Asian Studies, 1977) p.24.

³ ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, "ระบบเศรษฐกิจอยุธยา." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525. หน้า 113.

⁴ นิธิ เอียวศรีวงศ์, วัฒนธรรมกรรมที่กบฏวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ:สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 76.

ทางหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น การบูร, ขางไม้, กำยาน โดยเรียกสินค้าในกลุ่มนี้ว่า "พืชผลที่ได้จากป่า" ¹ นอกจากนี้ก็มีงานของ O.W Wolters ที่ได้กล่าวถึง สินค้าทางตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปว่า ลูกรมสม-บูรณ์ไปค้วยของป่า (Jungle Product) ²

ล่าสุดเอกสารของทางราชการชื่อ "คู่มือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับพิธีการศุลกากร" ซึ่งพิมพ์ออกเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2527 ก็ได้ระบุถึงนิยามของคำว่า "ของป่า" ไว้ดังนี้คือ

ของป่า หมายความว่า บรรดาของที่เกิดหรือมีขึ้นในป่าตามธรรมชาติ ได้แก่

- 1.1 ไม้ รวมทั้งส่วนต่างๆ ของไม้ ถ่านไม้ น้ำมันไม้ ขางไม้ ตลอดจนสิ่งอื่นๆ ที่เกิดจากไม้
- 1.2 พืชต่างๆ ตลอดจนสิ่งอื่นๆ ที่เกิดจากพืชนั้น
- 1.3 รังนก ครั่ง รวงผึ้ง และมูลค้างคาว
- 1.4 หินที่มีใช้แร่ ตามกฎหมายว่าด้วยแร่ และหมายความรวมถึงถ่านไม้ที่บุคคลทำขึ้นด้วย ³

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ เป็นการนำเสนอให้เห็นถึงร่องรอยการปรากฏตัวของ "ของป่า" ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของคำ หรือ ความหมายอย่างกว้างๆ เท่าที่พบอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทั้งในส่วนที่เป็นเอกสารของทางฝ่ายไทย

¹ คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1 แปลโดย วรณชญา สนิทวงศ์ และคนอื่นๆ. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทธวัฒนา-พานิช, 2522), หน้า 284.

² Wolters, O.W., The Fall of Srivijaya in Malay History (Cornell University Press, 1970), p. 44.

³ ล้วน ปางสุข, คู่มือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับพิธีการศุลกากร (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, 2527), หน้า 279.

และเอกสารของต่างประเทศ ตลอดจนในส่วนที่เป็นงานเขียนเชิงวิชาการของนักประวัติศาสตร์ร่วมสมัย แต่ทั้งนี้ก็ย่อมเป็นเพียงการปูทางไปสู่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของ "ของป่า" ได้เพียงในระดับหนึ่งเท่านั้น โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องงานเขียนเชิงวิชาการ ถึงแม้จะมีการพูดถึงลักษณะความสำคัญของสินค้าของป่า แต่ก็ยังมีไค้จำแนกแจกแจงให้เห็นถึงลักษณะความสำคัญของสินค้าประเภทนี้อย่างชัดเจน ซึ่งการศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ก็จะได้ชี้ให้เห็นถึง ความหมายและความสำคัญของสินค้าประเภทดังกล่าวโดยละเอียด

การศึกษาค้นคว้าเรื่องความหมายของ "ของป่า" ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จะกล่าวถึงของป่าในนิยามที่ใช้หมายถึงแทน ผลิตภัณฑ์ตามธรรมชาติที่มีต้นกำเนิดจากป่า ซึ่งยังมีไค้ผ่านกระบวนการปรุงแต่ง หรือ ขั้นตอนการผลิตที่ซับซ้อน และปรากฏเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในรูปของ สัตว์ป่า, ผลิตภัณฑ์ไค้จากสัตว์ป่า, พืชพรรณไม้ และ สมุนไพร ที่มีอยู่ภายในพระราชอาณาเขตของอยุธยา และจากอาณาบริเวณข้างเคียง ซึ่งไค้มาด้วยวิธีการใช้แรงงานคนเก็บหา โดยผ่านขั้นตอนความขั้นตอนของระบบส่วย หรือด้วยการซื้อขายแลกเปลี่ยนทั้งจากราษฎร และจากรัฐที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงกับอยุธยา เช่น พม่า มอญ เชียงใหม่ กัมพูชา หลวงพระบาง

กล่าวไค้ว่า ชนิดหรือประเภทของ "ของป่า" ซึ่งปรากฏอยู่ในรายการสินค้าส่งออกของอยุธยา ก่อนข้างจะมีความหลากหลาย และมีมูลค่าในทางเศรษฐกิจแตกต่างกันออกไป ซึ่งในที่นี้ไค้ขอจัดจำแนกของป่าออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. ประเภทสัตว์ป่าและผลิตภัณฑ์ไค้จากสัตว์ป่า - ช้าง, เสือควา, หมี่ควา, ลิง, นกยูง, นกแก้วห้าสี, เต่าหกขา, ชะมด, งาช้าง, ฟันช้าง, นอแรด, เขากวาง, หนังกวาง, เอ็นกวาง, หนังเสือลาย, เขาสัตว์และหนังสัตว์ต่างๆ, ปีกนกกกระเต็น, ขนนก, รังนก, ขี้ผึ้ง, มูลค้างคาว, ชะมดเข้ค, ชะมดเข้ยง

2. ประเภทพืชพรรณไม้และสมุนไพร - ไม้สาาง, ไม้กฤษณา, ไม้สัก, ไม้-
แดง, ไม้กะล่ำพัก, ไม้จันทน์หอม, ไม้พะยูง, ไม้แสม, ไม้ซุง, ยางไม้, เปลือกไม้,
เปลือกโกงกาง, เปลือกสีเสียด, เปลือกสมุลแว้ง, แก่นไม้มะเกลือ, ไม้กระวานหอม,
ลูกกระวาน, แก่นกรักซี่, น้ำมันสน, ยางสน, ยางรัก, ยางขนุนนก, หวาย, เร่ว,
ครั่ง, รง, กำยาน, อบเชย, การบูร, กานพลู, จันทน์ชะมด, เม็กลูกกระเบา, หอ-
ระทาน, สมอ, ปรง, คีปรี, ยาคำ, ไต้, แก่นกฤษ

ถ้าหากจะกล่าวในที่นี้ว่า "ของป่า" เป็นผลิตภัณฑ์ทางการค้า ที่ดำรงความ
สำคัญอยู่ในระบบการค้าต่างประเทศของอยุธยา ตลอดจนเป็นรายการสินค้าส่งออกที่
สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของประ-
เภท ปริมาณ หรือคุณภาพของสินค้า ก็เห็นจะเป็นคำกล่าวที่มีได้เกินความจริงแต่ประ-
การใด ทั้งนี้เนื่องจาก "ของป่า" เป็นสินค้าที่มีคุณสมบัติพิเศษ ในฐานะที่เป็นผลิตภัณฑ์
ที่เกิดขึ้น และมีอยู่เองอย่างอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ จึงสามารถรองรับต่อความ
ต้องการของตลาดต่างประเทศได้ในเงื่อนไขที่ไม่จำกัด

ดังจะเห็นได้จาก จคหมายเหตุและบันทึกของชาวต่างประเทศเป็นจำนวน
มาก ที่ได้เดินทางเข้ามาพำนักอยู่ ณ กรุงศรีอยุธยา และต่างก็พากันยืนยันถึงสภาพ
ความอุดมสมบูรณ์แห่งทรัพยากรธรรมชาติที่ได้จากป่า อย่างที่ลาอูแบร์ได้บันทึกไว้ว่า
"ผลิตภัณฑ์ของประเทศสยาม ข้อแรกคือ ป่าไม้" ¹ นิโกลาส์ แซร์แวงส์ ได้รายงาน
เพิ่มเติมว่า "ป่าไม้ของราชอาณาจักรนี้มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่มาก กินพื้นที่กว่า
ครึ่งไปที่เดียว และที่มากมายจนแทบจะผ่านเข้าไปไม่ได้" ² และ "ป่าเหล่านี้มีสัตว์

¹ สันต์ ท. โกมลบุตร แปล, จดหมายเหตุลาอูแบร์ฉบับสมบูรณ์ เล่ม 1
(พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, 2510), หน้า 48.

² นิโกลาส์ แซร์แวงส์, หนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่ง
ราชอาณาจักรสยาม (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2506), หน้า 23.

นานาชนิดอยู่เป็นอันมาก" ¹ "ถึงขนาดที่ว่าประเทศนี้มีสัตว์ให้เนื้อมาก ล่าได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ ที่ห้ามก็เฉพาะภายในบริเวณกำแพงเมือง กับในบริเวณวัดวาอารามเท่านั้น" ² บาทหลวงตาซาร์ด ได้เล่าถึงสัตว์นอຍใหญ่ที่อาศัยอยู่ในป่าว่ามี เสือ, แรด, ช้าง, กระบือ, กวาง, อีเก้ง, สมัน, ลิง, กระต่ายป่า, นกกระทา, ไก่ป่า, นกยูง, นกกระเรียน ³

นอกเหนือไปจากการที่ของป่าเป็นผลิตผลทางการค้า ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ และในปริมาณที่มากพอสำหรับการส่งออกแล้ว ของป่าก็ยังเป็นสินค้าที่มีมาตรฐานทางด้านราคา หรือ มูลค่าในทางเศรษฐกิจแตกต่างกันออกไป เป็นต้นว่า ของป่าบางจำพวกก็มีราคาค่อนข้างถูก หรือ มีมูลค่าในทางเศรษฐกิจต่ำ ซึ่งอยุธยาส่งสินค้าประเภทนี้ออกไปป้อนตลาดในเชิงปริมาณ อาทิ ของป่าจำพวกไม้ฝาง ซึ่งในเอกสารจีนระบุว่า "ไม้ฝางนั้นราคาถูกพอๆ กับไม้พิน" ⁴

ในจดหมายเหตุของพ่อค้าชาวตะวันตก ที่ได้เข้ามาค้าขายในรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์ ก็ได้เขียนรายงานเอาไว้ว่า ไม้ฝางราคาหาบละ 6 สลึง ⁵ แต่ทว่าสินค้าของป่าที่มีราคาถูกเช่นนี้ ก็มักถูกส่งออกในเชิงปริมาณครั้งละเป็นจำนวน

¹นิโกลาส์ แซร์แวงส, หนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติ. . . , หน้า 30.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 267.

³การเดินทางของบาทหลวงตาซาร์ด เล่ม 1-3 (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดคิวิพร, 2521), หน้า 174.

⁴สีบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ. . . , หน้า 171.

⁵ประชุมพงศาวดารเล่ม 12 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2507), หน้า 305.

มาก ดังปรากฏหลักฐานว่า อัญชยาเคยส่งไม้ฝางเป็นเครื่องราชบรรณาการถวาย
แด่จักรพรรดิฉิน ในบางคราวเป็นจำนวนสูงกว่าสามหมื่นซั่ง¹ หรือในกรณีของ
บริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา ใค้ซื้อไม้ฝางกักตุนไว้เป็นจำนวนถึง 12,000
หาบ เพื่อเตรียมขนส่งไปประเทศญี่ปุ่น²

แต่สำหรับของป่าอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นสินค้าหายาก ก็มักจะมี
ราคาค่อนข้างแพง หรือ มีมูลค่าในทางเศรษฐกิจสูง อาทิ ไม้เนื้อหอมอย่างคัสสุค
นั้นราคาหาบละถึง 16 ซั่ง³ ไม้แดง ราคาหาบละ 4 ตำลึง⁴ ซี้ฝง ราคาเคย
ขึ้นสูงถึงหาบละ 16-18 ตำลึงจีน⁵ และสินค้าสัตว์ป่าประเภท ช้าง มีราคาตัวละ
ประมาณ 10 ซั่ง⁶

ไม่เพียงแต่เท่านั้น ของป่าบางประเภทก็ยังเป็นสินค้าที่ใ้รับการจ้คจำ-
แนกออกตามระดับคุณภาพ และมีการเปลี่ยนแปลงราคาขึ้นลงตามภาวะความต้องการ
ของตลาด เป็นต้นว่า ไม้เนื้อหอมจะถูกจ้คจำหน่ายในราคาต่างๆ กัน สุดแท้แต่
ชนิดของเนื้อไม่ว่าจะคัสสุค⁷ เนื้อไม้กฤษณาในกรุงสยามนั้นมีสามชนิด ที่เป็น

¹ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน พ.ศ. 1825-2394. หน้า 11.

²เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา. แพลโคช นันทา สุตกุล (กรุง-
เทพ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513), หน้า 128.

³ประชุมพงศาวดารเล่ม 12, หน้า 303.

⁴บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษ
ที่ 17 เล่ม 1. แพลโคช ไทโรจน์ เกษแมนกิจ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2512), หน้า 37.

⁵เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา, หน้า 158.

⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 277.

⁷ประชุมพงศาวดารเล่ม 12, หน้า 303.

เนื้ออยู่ในกิ่งไม้ชั้นเรียกว่า หัว ขึ้นนี้หนักมากสามารถนำมากลั่นได้ อีกชนิดหนึ่งได้ จากลำต้นเรียกว่า เอว ส่วนที่ได้จากรากนั้นเรียกว่า ตีน ราคาทั้งสามประเภทนี้ แตกต่างกันไปมาก ¹

งาช้าง ก็จัดได้ว่าเป็นสินค้าของป่าที่หายากอีกประเภทหนึ่ง ที่มีระดับราคา แตกต่างกันไปตามขนาดของสินค้าดังนี้คือ

งา 2 กิ่ง	ราคาหาบละ	16	ตำลึง
งา 3 กิ่ง	ราคาหาบละ	14	ตำลึง
งา 4 กิ่ง	ราคาหาบละ	12	ตำลึง
งา 5 กิ่ง	ราคาหาบละ	10	ตำลึง
งา 6 กิ่ง	ราคาหาบละ	8	ตำลึง ²

สำหรับราคาของหนังกวางเป็นดังนี้คือ ผืนใหญ่ 100 ผืน ต่อ 5 หรือ 6 ชั่ง และเมื่อเป็นที่ต้องการมากๆ แล้ว ราคาขึ้นถึง 100 ผืน ต่อ 7 หรือ 8 ชั่ง หนังกวาง 3 ชนิดคละกัน 100 ผืน ต่อ 3 หรือ 4 ชั่ง และเมื่อเป็นที่ต้องการมากๆ ก็ขึ้นถึง 5 หรือ 6 ชั่ง ³

นอกจากนั้นราคาของไม้ฝาง ซึ่งเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยม ก็มีการขึ้นลง ผันผวนไปตามสภาวะการผลของตลาดเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ตามปกติไม้ฝางจะมี ราคาประมาณหาบละ 6 สลึง แต่ในปี พ.ศ. 2230 สมเด็จพระนารายณ์โปรดให้

¹ฉบับข้อสำเภากษัตริย์สุลต่าน. แพลโคช คิเรก กุลสิริสวัสดิ์ (มูลนิธิ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), หน้า 51.

²ประชุมพงศาวดารเล่ม 12, หน้า 306.

³เอกสารของหอสมุดแห่งชาติอยุธยา, หน้า 36.

ขึ้นราคาเป็นหาบละ 2 บาท ค้วยทราบข่าวว่าราคาในเมืองจีนขึ้น ครั้นต่อมาก็กลับลดราคาลงอีก คงเท่าราคาเดิม 6 สลึง ¹

จากการที่ของป่าเป็นสินค้าที่อาจนำมาจัดจำแนกออกได้เป็นชนิด หรือ ประเภทต่างๆ อย่างค่อนข้างหลากหลาย จึงทำให้สามารถรับใช้หรือสนองตอบความต้องการของตลาดต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นผู้ซื้อที่อยู่ทางซีกโลกตะวันออกหรือโลกตะวันตกได้ในวงกว้าง ยกตัวอย่างเช่น ราชสำนักจีนต้องการของป่าประเภทสินค้าฟุ่มเฟือยที่มีราคาแพง เพื่อใช้ในการปรุงเครื่องยาจีน เช่น รังนก, พันธ์้าง, นอแรด ² โดยเฉพาะนอแรดนั้นมีสรรพคุณในทางแก้ยาเบื่อยาเมา ชนิดสีเทาใส่กระชาวเป็นชนิดที่คนจีนนิยมมาก นอกจากนั้นเลือดของมันก็ใช้ประโยชน์ได้ โดยใช้ประกอบเป็นยาแก้เจ็บหน้าอก และอาการโรคอย่างอื่นๆ อีกมาก ³

ในขณะที่พวกแขกมัวร์ใช้ไม้เนื้อหอมกันมากในเมืองอินดูสถาน เมืองไฮคราบัก เมืองเบงกอล เมืองเตอร์กี และซีอาเรเบีย และการที่ใช้เฉพาะต้องใช้มากนั้น ก็คือในการบูชาพระมะหะหมัด ⁴

ส่วนญี่ปุ่นมีความต้องการสินค้าประเภทหนังสัตว์ต่างๆ อาทิ หนังกวาง สำหรับนำไปทำค้ำคาบ และ ถุงเท้าหนัง (Leather Socks) ⁵ โดยเฉพาะหนัง-

¹ ประชุมพงศาวดารเล่ม 12, หน้า 305.

² Sarasin Viraphol, "Tribute and Profit. . .," p. 48.

³ นิโกลาส์ แซร์แวนส์, หนังสือประวัติศาสตร์ธรรมชาติ. . ., หน้า 31.

⁴ ประชุมพงศาวดารเล่ม 12, หน้า 303.

⁵ Charles Nelson, Spinks, "Siam and the Pottery Trade of Asia, From Early History and Ayudhya Period." P. 306.

กว้างนั้นมีคุณสมบัติที่เชื่อมโยงในการทำความคืบและฝักคืบญี่ปุ่น¹ นอกจากนั้นก็ยังมีไม้หอมจำพวก ไม้กะลำหัก เป็นเครื่องหอมในการอบรำ²

สำหรับทางด้านการค้ากับตลาดยุโรป ก็ปรากฏว่า ไม้ฝางเป็นสินค้าของป่า ซึ่งเป็นที่ต้องการมาก เพราะมีคุณค่าในการย้อมสีเป็นสีเม็คมะปราง และเป็นสินค้าดวงระวางเรืออย่างดีเยี่ยมสำหรับเรือเที่ยวกลับ³

ด้วยเหตุนี้ตลาดของป่าจึงมีเครือข่ายกว้างขวาง สามารถครอบคลุมความต้องการของลูกค้าตั้งแต่ซีกโลกตะวันออกจรดซีกโลกตะวันตก และที่สำคัญยิ่งเหนือสิ่งอื่นใดก็คือ ของป่าเป็นวัตถุทางการค้าที่มีคุณภาพการต่อโลกในสมัยโบราณ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการแพทย์ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การผลิตสินค้าหัตถกรรมและสิ่งทอ ตลอดจนถึงในด้านการคมนาคมขนส่งทางทะเล

จากบันทึกฐานดังกล่าวนี้ ไม่ว่าจะเป็นการพิจารณาถึงความหลากหลายของสินค้าของป่า ทั้งในเชิงประเภท ปริมาณ ราคา และคุณภาพของสินค้า ทำให้พบว่า ของป่าเป็นสินค้าที่มีความหลากหลายเพียงพอ ในการที่จะเป็นเสาหลักค้ากิจกรรมการค้าต่างประเทศของอยุธยา ตลอดจนเป็นกลุ่มของรายการสินค้าที่สามารถเป็นรากฐานรองรับการก่อตัวและความเจริญเติบโตของอาณาจักรอยุธยา เหตุฉะนั้นจึงนับเป็นความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจถึงคุณค่าและความสำคัญของสินค้าประเภทดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลำดับต่อไปก็จะได้ศึกษาถึงความ เป็นมาของการค้าของป่า ในเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการอุบัติขึ้นของอาณาจักรอยุธยา ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19

¹ ฐานวิจิตรมาตรา, ประวัติการค้าไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์, 2516), หน้า 220.

² ประชุมพงศาวดารภาคที่ 12, หน้า 312.

³ Sarasin Viraphol, "Tribute and Profit . . .," p. 87.

การศึกษาว่าด้วยเรื่องกำเนิดของอาณาจักรอยุธยา กับ พัฒนาการของการค้าของป่า

ในลำดับต่อไปนี้จะเป็นการศึกษาว่าด้วย การมองปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับ การปรากฏตัวของอาณาจักรอยุธยา ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งยังเป็นข้อถก-
เถียงและมีผู้พยายามแสวงหาคำตอบแตกต่างกันออกไปหลายแนวทาง สำหรับการ
ศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ใคร่ขอเสนอความเห็น ว่า แนวพินิจเกี่ยวกับการทำความเข้าใจ
เข้าใจประวัติศาสตร์ยุคก่อนอยุธยา ก็อาจกระทำได้ทางหนึ่ง ด้วยการศึกษาถึงการ
ปรากฏตัวของอาณาจักรอยุธยา ในเงื่อนไขที่เกี่ยวพันกับพัฒนาการทางด้านการค้า
และการค้าสำคัญที่เป็นแรงผลักดันประการหนึ่ง ที่ทำให้อาณาจักรอยุธยาก่อกำเนิด
ขึ้นมาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ก็เห็นจะได้แก่ การค้าของป่า

คงเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ประวัติศาสตร์ของอยุธยาได้เริ่มต้นขึ้นในปี
พ.ศ. 1893 เมื่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือที่เรียกโดยทั่วไปว่า พระเจ้าอู่ทอง
ได้ทรงสถาปนากรุงพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี และไม่เพียงแต่เท่านั้นหลักฐาน
ทั้งที่เป็นโบราณวัตถุและเอกสารในทางประวัติศาสตร์ ก็ได้ยืนยันให้เห็นว่า คินแดน
ทางตอนล่างของที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ได้เคยเป็นแหล่งที่มีความเจริญมาแล้วช้านาน
นักประวัติศาสตร์ทั้งปวงต่างก็ยอมรับและเห็นพ้องต้องกันว่า ณ อาณาบริเวณที่
ได้มีการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น ได้เคยเป็นแหล่งที่มีชุมชนตั้งถิ่นฐาน
และมีพัฒนาการในทางประวัติศาสตร์มาก่อนหน้าปี พ.ศ. 1893

ไม่มีใครปฏิเสธถึงสภาพเงื่อนไขในทางภูมิศาสตร์ ซึ่งมีส่วนหล่อหลอมให้
อาณาจักรอยุธยาก่อกำเนิดขึ้นมา ณ บริเวณที่แม่น้ำสายใหญ่ๆ 3 สายมาบรรจบพบกัน
คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี¹ ซึ่งนับเป็นปัจจัยสำคัญทางด้าน

¹ ตรีเศียร วลลิโกคม, "กรุงอโยธยาในประวัติศาสตร์," สังคมศาสตร์-
ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ (มิถุนายน 2509): 66.

กายภาพที่เอื้ออำนวยให้ บริเวณดังกล่าวกลายเป็นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกทำการเกษตรกรรม และเป็นบริเวณชุมทางในการติดต่อคมนาคมกับหัวเมืองทางฝ่ายเหนือ ตลอดจนเป็นศูนย์กลางในการติดต่อค้าขายทางทะเลกับบ้านเมืองภายนอก

กล่าวได้ว่า ปัญหาสำคัญที่ยัง เป็นข้อถกเถียงในหมู่นักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ การพยายามทำความเข้าใจสาระของประวัติศาสตร์อยุธยา โดยเฉพาะในช่วงการก่อตั้งและการสถาปนา นับเป็นข้อถกเถียงที่วางอยู่บนเงื่อนไขของการค้นหาคำตอบ อันเนื่องมาจากคำถามที่ว่า อะไรคือปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้อาณาจักรอยุธยา ก่อกำเนิดและพัฒนาขึ้นมาเป็นศูนย์กลางในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่ดำรงความสำคัญอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างในพุทธศตวรรษที่ 19 ซึ่งเท่าที่ผ่านมามีทั้งในอดีตและปัจจุบัน ก็ปรากฏว่าได้มีการประเมินถึงความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่ส่งอิทธิพลต่อการก่อตั้งอาณาจักรอยุธยา ดังเช่น

งานเรื่อง *The Rise of Ayudhya* ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ที่พยายามประมวลปัจจัยทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะได้เน้นให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ "อโยธยา" เติบโตขึ้นมาจนกระทั่งกลายเป็นอาณาจักรอยุธยา ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งคือ อยุธยาสามารถทำการเพาะปลูกได้ดีกว่าลพบุรี¹ นอกจากนั้นงานในกลุ่มประวัติศาสตร์นิพนธ์อยุธยาของชาญวิทย์ เกษตรศิริ เช่น "เรื่องของสองนคร" ก็ได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับปัจจัยพื้นฐาน ที่มีอิทธิพลต่อการก่อตั้งอาณาจักรอยุธยา ซึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่า มีพื้นฐานอยู่ที่การเกษตรเป็นหลัก²

¹ Charnvit Kasetsiri, "The Rise of Ayudhya." (Cornell University, 1973), p.78.

² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2524), หน้า 90.

พร้อมกันนั้นก็ได้อธิบายว่า วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยมีความเกี่ยวพันกับข้าวเป็นอย่างมาก จนอาจพูดได้ว่า การที่จะทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ไทยได้อย่างดีนั้น ก็คือการศึกษาทำความเข้าใจกับวิวัฒนาการของการเพาะปลูกข้าว¹ ชาญวิทย์ได้นำเสนอข้อคิดดังกล่าว โดยอาศัยงานของนักวิชาการชาวญี่ปุ่น 2 ท่าน คือ โยนิโอะ อิซึอิ เรื่อง History and Rice-Growing และ ชิเกฮารุ ทานาเบะ เรื่อง Landform and Rice-Growing เป็นพื้นฐาน ซึ่งพอจะประมวลความได้ว่า เป็นการศึกษาพัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทย โดยใช้รากฐานทางด้านการเกษตรเป็นหลัก โดยเน้นที่วิวัฒนาการของการเพาะปลูกข้าวจากข้าวนาคอนมาเป็นข้าวนาลุ่ม และการเลือกสรรพันธุ์ข้าวที่โตเร็วหน้าน้ำได้ทัน² ซึ่งทำให้อยุธยากลายเป็นดินแดนที่ผลิตข้าวได้เพียงพอ ต่อการเลี้ยงชีวิตประชากรจำนวนมาก และกลายเป็นฐานที่จะก่อสร้างอาณาจักรขึ้นมาในที่สุด³

นอกเหนือจากนั้นก็ยังมีงานของ ธิดา สาระชา ซึ่งได้อธิบายวิธีการมองถึงรากฐานประการสำคัญ ที่มีอิทธิพลต่อการก่อตัวของอาณาจักรอยุธยาไว้อีก 2 แนวทางซึ่งในประเด็นแรกเป็นการมองในแง่ของ ขั้นตอนพัฒนาการของรัฐในดินแดนประเทศไทย ในรูปแบบของการศึกษาความสัมพันธ์ของระบบเมืองคู ซึ่งนับเป็นขั้นตอนในการรวมเมืองสองเมืองที่เป็นเอกเทศจากกัน บนพื้นฐานของการขยายอำนาจทางการเมืองและการรวมทรัพยากรในทุกด้าน จนเพียงพอที่จะสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของความเป็นรัฐได้ โดยเฉพาะกรณีของละโว้-อโยธยา ซึ่งเมืองทั้งสองนอกจากจะมีความสัมพันธ์สืบเนื่องกันตามสภาพภูมิศาสตร์แล้ว ก็ยังมีความเกี่ยวพันกันทางเหตุการณ์

¹ ชาญวิทย์ เกษครศิริ, เรื่องของสองนคร, หน้า 72-73.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 42-76.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

มาแต่เดิม และเมื่อเมืองอโยธยาปรากฏในนามของอยุธยาแล้ว ก็ได้ขยายอำนาจ
ทางการเมืองออกไป โดยอาศัยลพบุรีเป็นฐานอำนาจ¹

สำหรับข้อเสนอในประเด็นถัดมา ก็เป็นการพิจารณาถึงความสืบเนื่องของ
วัฒนธรรมพุทธศาสนาแบบทวาราวดี ที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาซึ่ง
นับได้ว่า เป็นกลไกทางความเชื่อที่เชื่อมโยงผู้คนและบ้านเมืองเข้าด้วยกัน ก่อให้
เกิดการรับรู้ในสิ่งซึ่งเป็นแบบแผนอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกในรูป
ของโบราณวัตถุสถานหรือพิธีกรรม ซึ่งจะกลายเป็นพื้นฐานให้แก่ผู้ปกครอง ในการ
ขยายอำนาจทางการเมืองต่อไป²

สรุปได้ว่า ภาพกว้างๆ ที่ได้จากการสำรวจงานที่ผ่านมาในอดีต เกี่ยวกับ
การทำความเข้าใจพื้นที่ภูมิที่เป็นปัจจัยเบื้องหลังการปรากฏตัวของอาณาจักรอยุธยาใน
ปี พ.ศ. 1893 ประกอบไปด้วยแนวการมองการก่อตัวของอาณาจักรอยุธยา บน
รากฐานทางค่านการเกษตรกรรม การรวมอำนาจในทางการเมืองและวัฒนธรรม
นอกเหนือจากนั้นแล้วผู้เขียนมีความเห็นว่า แนวการมองในอีกเงื่อนไขหนึ่งซึ่งมีความ
สำคัญ และสมควรจะนำมากล่าวถึงไว้ ณ ที่นี้ ก็คือ แนวการมองโดยให้ความสำคัญ
กับปัจจัยทางค่านการค้า ในฐานะที่อยุธยาได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายความ
สัมพันธ์ทางค่านการค้า ทั้งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในขอบข่ายการ
ติดต่อระหว่างโลกทางตะวันออกกับโลกทางตะวันตก และการค้าสาขาหลักที่มีส่วนผลั
กดันให้อยุธยาปรากฏตัวสู่สายตาของโลกภายนอก จนกระทั่งเป็นที่รู้จักโคจรเด่น ก็คือ
การค้าของป่า

¹ธิดา สารระชา, "สร้างบ้านแปงเมืองระบบเมืองคู่อ้อมเมืองลูกหลวง,"
เมืองโบราณ 9 (เมษายน-กรกฎาคม 2526): 21.

²ธิดา สารระชา, "เมืองก่อนรัฐสมัยทวาราวดี," รายงานการสัมมนา
ประวัติศาสตร์โบราณคดีและศิลปวัฒนธรรมนครปฐม มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525.
(อัดสำเนา): 11-12.

อาจกล่าวโดยละเอียดได้ว่า ดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ในเส้นทางการติดต่อค้าขายระหว่างจีนกับอินเดีย โดยผ่านทางช่องแคบมะละกา ซึ่งมีความสำคัญในฐานะเป็นเส้นทางผ่านของการเดินเรือนานาชาติ¹ จึงเป็นดินแดนที่ถูกแวะเวียนโดยนักเดินเรือชาวอาหรับและอินเดีย ในฐานะที่เป็นเส้นทางผ่านสำหรับการค้าต่อกับจีนมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน นอกจากนั้นลมนมรสุมในมหาสมุทรอินเดียและลมสินค้าในทะเลจีนตอนใต้ บังคับให้เรือของพวกเขาจอดแวะตามเมืองท่าต่างๆ เพื่อคอยดูแลที่ตนต้องการ²

แต่ทั้งนี้ความสำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มิได้จำกัดอยู่แต่เพียงการเป็นเส้นทางผ่าน สำหรับการติดต่อค้าขายระหว่างโลกตะวันออกกับโลกตะวันตกเท่านั้น หากแต่ดินแดนแห่งนี้ได้ปรากฏความสำคัญ ในฐานะของการเป็นแหล่งกำเนิดทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญคือ ผลผลิตประเภทเครื่องเทศ และผลิตผลจากป่า ซึ่งได้กลายเป็นสินค้าออกอันเป็นที่ต้องการของตลาดในต่างประเทศ และมีส่วนดึงดูดให้พ่อค้าจากดินแดนต่างๆ กระจุกตัวกันที่จะเดินทางเข้ามาค้าขายในภูมิภาคแห่งนี้ สำหรับผลิตผลทางการค้าที่ขึ้นชื่อในบริเวณหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ สินค้าจำพวกเครื่องเทศ โดยเฉพาะพริกไทย ในขณะที่ดินแดนที่ตั้งอยู่ทางตอนในของภาคพื้นทวีป ในเส้นทางการค้าระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับจีน ก็อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลิตผลจากป่า³

¹ O.W. Wolters, Early Indonesian Commerce, (Ithaca: Cornell University, 1967), p.31.

² คี.จี.อี. ฮอลล์, ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เล่ม 1. แพลโดย วรณชญา สนิทวงศ์ และคนอื่นๆ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 17.

³ O.W. Wolters, The Fall of Srivijaya in Malay History (Ithaca: Cornell University, 1970), p.44.

ด้วยเหตุคั้งนั้น สารสำคัญประการหนึ่งเกี่ยวกับการค้าของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งพัฒนาขึ้นมาในช่วงต้น จึงเป็นเรื่องที่ผูกพันอยู่กับการค้าผลิตภัณฑ์ที่ได้จากธรรมชาติ ซึ่งในทัศนะของ O.W. Wolters ได้ให้ความเห็นว่า เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องกับบทบาทของพวกมาเลย์ ในฐานะที่เป็นคนกลางนำผลิตผลธรรมชาติของเปอร์เซียจำพวก ยางไม้หอม (Myrrh) ก่ายานแท้ (Frankincense) และพืชที่ใช้ทำเครื่องยา (Plant Drugs) ไปจำหน่ายยังตลาดประเทศจีน ซึ่งในเวลาต่อมาก็ได้เกิดการสับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ขึ้น โดยวิธีการนำเอาสินค้าพื้นเมืองจากทางหมู่เกาะอินโดเนเซียตะวันตก ประเภทยางไม้หอม, ยางสน และก่ายาน เข้าไปแทนที่สินค้าเครื่องหอมของเปอร์เซีย ซึ่งต้องขนมาจากแคนไกล¹

จากการที่ผลิตผลตามธรรมชาติของบ้านเมือง ทางแถบหมู่เกาะของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้เข้าไปเป็นที่รู้จักแพร่หลายอยู่ในจีน แม้จะมีคุณภาพไม่ดีเท่าเมื่อเปรียบเทียบกับผลิตผลที่มาจากทางตะวันออกกลาง แต่ทั้งนี้ก็นับได้ว่า เป็นก้าวแรกของสินค้าจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้มีโอกาสเข้าไปปรากฏตัวอยู่ในตลาดประเทศจีน และนับเป็นจุดเริ่มต้นอันสำคัญที่ทำให้ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เข้าไปอยู่ในกระแสของการติดต่อทางการค้า ระหว่างโลกตะวันออกกับโลกตะวันตก อย่างแท้จริงในเวลาต่อมา

อนึ่ง ในการมองถึงสภาพทางด้านการค้าโดยทั่วไป ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อนยุคพุทธศตวรรษที่ 19 ปรากฏว่าได้มีแนวการมองภาพของภูมิภาคแห่งนี้ แตกต่างกันออกไปหลายลักษณะ ในลักษณะหนึ่งเป็นการมองถึงความสำคัญของรัฐที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เฉพาะรัฐใดรัฐหนึ่ง โดยเน้นที่ภาพของ "ศรีวิชัย" เป็นหลัก ในฐานะของการเป็นรัฐทางการค้า ที่ควบคุมเส้น

¹ O.W. Wolters, Early Indonesian Commerce, p. 95-127.

ทางการค้าทางทะเล จากช่องแคบมะละกาถึงซุนดา ทำให้พ่อค้าอาหรับและอินเดีย
ไม่มีทางเลือก นอกจากจะต้องพึ่งศรีวิชัย ในฐานะที่เป็นสถานีเก็บและขนถ่ายสินค้า
ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการติดต่อค้าขายกับจีน¹

แต่กระนั้นก็ดี ปรากฏว่าไคมีความพยายามที่จะมองภาพของภูมิภาคเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้อีกโสดหนึ่ง โดยแทนที่จะให้ความสำคัญอยู่แต่เฉพาะที่ศรีวิชัย ซึ่ง
ดำรงความเป็นศูนย์กลางทางการค้า ของภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แต่เพียง
แห่งเดียว หากแต่นักวิชาการในกลุ่มนี้ได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า ท่าเลที่ตั้งที่มี
ความสำคัญในแง่ของการค้า ไคกระจายตัวอยู่ทั่วไปตามส่วนต่างๆ ของภูมิภาคเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ มิได้จำกัดอยู่แต่เพียงบริเวณใดบริเวณหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นแหลม
มลายูหรืออินโดเนเซีย ซึ่งเป็นคาบสมุทรและหมู่เกาะเท่านั้น ดินแดนทางตอนล่าง
ของไทย เป็นต้นว่า ผังทะเลทางคานทะเลอันดามัน และ ผังทะเลคานอ่าวไทย
ตลอดจนดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปทางตอนในของภาคพื้นทวีป เช่น บริเวณลุ่มแม่น้ำ
เจ้าพระยา ก็ได้เคยปรากฏร่องรอยของการเติบโตเป็นบ้านเมืองที่มีความเจริญมา
แล้วช้านาน

โดยเฉพาะนักวิชาการกลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญ กับอาณาบริเวณทาง
ภาคใต้ของประเทศไทย หรือที่เรียกว่า "คาบสมุทรไทย"² ซึ่งได้เคยปรากฏ
แนวโน้มของการเป็นจุดศูนย์กลางสำคัญจุดหนึ่ง ที่บรรดาเรือของพวกพ่อค้าไคมาจอดแวะ

¹O.W. Wolters, The Fall of Srivijaya . . . , p. 19-20 .

²"คาบสมุทรไทย" นี้ หมายถึง อาณาบริเวณภาคใต้ของประเทศไทยตั้งแต่
แต่ นราธิวาส ปัตตานี ยะลา และสตูล ขึ้นมาจนถึงจังหวัดระนอง ชุมพร และประจวบ
คีรีขันธ์ ซึ่งเป็นบริเวณที่มีที่ราบลุ่มเหมาะแก่การตั้งหลักแหล่งชุมชนถาวรให้เป็นบ้าน-
เมือง (โปรดดูเพิ่มเติมใน ธิดา สาระยา, "คาบสมุทรไทย," เมืองโบราณ
10 (มกราคม-มีนาคม 2527): 7-8.)

หักเพื่อขนถ่ายสินค้า ทั้งนี้เพราะที่ตั้งของภาคใต้ประเทศไทย ตั้งอยู่เกือบจะเป็นกึ่งกลางของเส้นทางเดินเรือระหว่างจีนกับอินเดีย ซึ่งน่าที่จะต้องอาศัยบริเวณทางภาคใต้ของไทยเป็นเส้นทางผ่าน ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางโดยเลียบไปตามแนวชายฝั่งทะเล หรือแล่นตัดผ่านอ่าวไทย และรวมไปถึงเส้นทางบกเพื่อข้ามคาบสมุทรคัมพูชา¹

นอกเหนือจากนั้นอาณาบริเวณที่เรียกว่า "คาบสมุทรไทย" ก็ยังเป็นที่ตั้งของเมืองศูนย์กลางการค้าที่สำคัญอีกหลายแห่ง ซึ่งกระจุกกระจายอยู่โดยทั่วไป อาทิ เมืองตามพรลิงค์ (Tambralinga) ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทรเท่านั้น แต่ยังมีคามสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ค้าผลิตผลท้องถิ่นอันเป็นที่ต้องการของจีน เช่น ไม้หอม² นอกจากนี้การค้นพบเศษเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งกำหนดอายุได้ตรงกับสมัยราชวงศ์ถังของจีนอีกเป็นจำนวนมาก ก็ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการค้าได้กระทำกันอย่างคึกคักในอาณาบริเวณแถบนี้³

อย่างไรก็ตาม แนวพินิจเกี่ยวกับการมองภาพการค้าชาย ภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้แปรเปลี่ยนไป เมื่อเกิดเงื่อนไขอย่างใหม่ อันได้แก่ การที่พ่อค้าจีนนำเรือของตนเดินทางออกมาค้าขาย กับบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอินเดีย ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ ได้ถูกบันทึกไว้ในหลักฐานของจีนโดย เจาจูกัว (Chao - Ju - Kua) ซึ่งเขียนขึ้นเมื่อประมาณ

¹ วิชา สุภจรรยา, "ความสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์และที่ตั้งชุมชนโบราณในจังหวัดภาคใต้," รายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์-โบราณคดีศรีวิชัย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เลข, 2525), หน้า 129.

² " Consultative Workshop on Archaeological and Environmental Studies on Srivijaya. " Seameo Project in Archaeology and Fine Arts (SPAFA) March 29-April 11, 1983. p.135.

³ Ibid., p. 166.

พ.ศ. 1768 ได้กล่าวถึงการค้าที่พ่อค้าจีนเดินทางมาแวะที่เกาะชวา และบริเวณ
อ่าวไทย¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงราชวงศ์มองโกล (พ.ศ. 1822 - พ.ศ.
1911) พ่อค้าจีนได้เดินทางมาถึงมหาสมุทรอินเดีย²

ปรากฏการณ์ที่พ่อค้าจีนเดินทางออกมากำชายโดยตรง กับบ้านเมืองใน
ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้เป็นที่ยอมรับและก่อให้เกิดการศึกษาในลัก-
ษณะต่างๆ เพื่อมุ่งที่จะอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงบางประการ เกี่ยวกับการค้าใน
ระดับภูมิภาคที่เกิดขึ้นติดตามมา เป็นต้นว่า O.W. Wolters ได้เสนอความเห็น
ไว้ในงานเรื่อง *The Fall of Srivijaya in Malay History* ซึ่งเป็น
การศึกษาในลักษณะที่ว่า การเดินทางออกมากำชายทางทะเลของพ่อค้าจีนนั้น ได้
ส่งผลกระทบโดยตรงต่อความเสื่อมสลายของอาณาจักรศรีวิชัย โดย O.W. Wolters
ได้อธิบายว่า สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนนโยบายทางการค้าของจีน ในตอนปลาย
ราชวงศ์ซ่งและช่วงราชวงศ์มองโกล (พ.ศ. 1822 - พ.ศ. 1911) ได้ผลักดันให้
พ่อค้าจีนนำเรือเดินทางออกมา เพื่อซื้อสินค้าจากศูนย์กลางการผลิตในเอเชียตะวัน-
ออกเฉียงใต้³ และจากการที่พ่อค้าจีนหันมาพึ่งพาการค้าทางทะเล โดยการเดิน
ทางออกมากำชายโดยตรงเช่นนี้ จึงเป็นมูลเหตุที่นำไปสู่ความเสื่อมของเครือข่าย
เมืองท่า ที่ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะสุมาตรา⁴

แต่สำหรับการศึกษาในวิธานิพนธ์เรื่องนี้ จะเป็นการมองถึงปรากฏการณ์
ที่พ่อค้าจีน ได้เริ่มเปิดตัวเองออกมาสู่โลกของการค้าทางทะเล ในเงื่อนไขที่ส่งผล
กระทบต่อการคลี่คลายของบรรดาบ้านเล็กเมืองน้อยต่างๆ ที่ตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล

¹ O.W. Wolters, *The Fall of Srivijaya* . . . , p.42.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

และแผ่นดินทางตอนในของภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะบ้านเมืองในเขตอ่าวไทย ซึ่งได้พยายามขยายขอบเขตการค้า โดยการเสนอสินค้าพื้นเมืองเป็นต้นว่า ผลผลิตจำพวก "ของป่า" บรรจุเข้าไปในรายการสินค้าเพื่อขายให้แก่จีน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงก่อนหน้าที่จีนจะเริ่มเดินทางออกมาค้าขายนั้น บ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 มีลักษณะของการเป็นเมืองท่าที่สำคัญ ในทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยมีที่ตั้งกระจุกกระจายอยู่ตามลุ่มน้ำที่สำคัญต่างๆ อาทิ เมืองศรีมโหสถในเขตลุ่มน้ำบางปะกง เมืองละโว้ในลุ่มน้ำเจ้าพระยา เมืองอุทองและนครชัยศรีในลุ่มน้ำท่าจีน และเมืองคูบัวในลุ่มน้ำแม่กลอง ¹

เมืองต่างๆ เหล่านี้ได้ถูกแวะเวียนโดยพ่อค้าจากภายนอก ที่ได้เดินทางเข้ามาติดต่อค้าขาย เหตุฉะนั้นฐานะและความสำคัญของบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ที่พอจะสังเกตเห็นได้ในช่วงนี้ก็คือ การเป็นผู้บริโภคสินค้าจากต่างประเทศ ทั้งนี้เพราะมีการพบโบราณวัตถุที่เป็นของจากต่างประเทศ เช่น ลูกปัด เครื่องปั้นดินเผา เหรียญ โลหะ กระจก ฯลฯ ² กระจายอยู่ตามส่วนต่างๆ ที่เคยเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณ เช่น เมืองอุทอง เมืองนครปฐม แต่ในขณะเดียวกันก็ยังไม่มียุทธฐานปรากฏว่า บ้านเล็กเมืองน้อยต่างๆ ที่กระจายตัวอยู่ในอาณาบริเวณแถบนี้ ได้มีความพยายามในการที่จะติดต่อทางการค้ากับจีนอย่างสืบเนื่อง

อาจกล่าวได้ว่า ภาพของบ้านเมืองในเขตภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน นับจากตอนปลายพุทธศตวรรษที่ 18 เมื่อจีนเริ่มออกเดินทางโดยทางทะเล มาติดต่อค้าขายกับบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ตามท้องถิ่น

¹ ศรีศักร วัลลิโภคม, โบราณคดีไทยในทศวรรษที่ผ่านมา (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2525), หน้า 39.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 37.

ต่างๆ ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายใต้ความพยายามที่จะสร้างอำนาจทางทะเลของรัฐบาลจีน ทำให้เทคนิควิทยาเกี่ยวกับการสร้างและเดินเรือทะเลของจีนก้าวหน้าไปอย่างยิ่ง มีการใช้เข็มทิศในการเดินเรือ มีการสร้างแผนที่ดวงดาวและแผนที่เดินเรือ ในขณะที่เดียวกันก็มีการพิมพ์จุลสารเกี่ยวกับกระแสน้ำกระแสลมและแผนที่ของต่างประเทศในจีน¹ ซึ่งพัฒนาการในด้านการเดินทางเรือทะเลเหล่านี้เท่ากับเป็นการกระตุ้นให้บรรดาบ้านเล็กเมืองน้อยต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา กระตือรือร้นที่จะขานรับต่อการปรากฏตัวของพ่อค้าชาวจีน ด้วยการพยายามที่จะแข่งขันกันเพื่อทำให้ตนเองเป็นที่รู้จักของจีน ซึ่งวิธีการที่ใช้กันอย่างแพร่หลายประการหนึ่งนั้น ก็คือ การแนะนำตนเองโดยผ่านชั้นตอนของระบบทูลบรรณาการ (Tributary System)

ดังปรากฏในหลักฐานของจีนชื่อ The Sung Hui Yao ไค้ระบูถิง เรื่องราวของรัฐบรรณาการเล็กๆ รัฐหนึ่งชื่อ เจนลี่ฟู (Chen-Li-Fu) ซึ่งเท่ากับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึง ก้าวสำคัญก้าวแรกของบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคแถบนี้ ที่ได้พยายามนำตนเองเข้าไปผูกพันอยู่ในวงจรของการค้า กับศูนย์กลางที่ใหญ่ที่สุดของโลกตะวันออกคือ จีน ด้วยการพยายามสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการกับราชวงศ์ซ่งของจีน ในระหว่าง พ.ศ. 1743 - พ.ศ. 1748 โดยวิธีการส่งคณะทูตเพื่อนำบรรณาการอันประกอบด้วย ผลผลิตพื้นเมืองที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ช้าง, งาช้าง, นอแรด, ผ้าพื้นเมือง ไปถวายแด่จักรพรรดิจีน²

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีธรรมเทพนคร (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2527), หน้า 82.

² O.W. Wolters, "Chen-Li-Fu: A State on The Gulf of Siam of The Beginning of C. 13th Century." Journal of The Siam Society, XLV111. Part 2, (November 1960): 1.

หลักฐานชิ้นเดียวกันนี้ยังได้ระบุถึง สถานะและทำเลที่ตั้งของเจินลีฟูว่า เป็นเมืองท่าที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ทางตอนบนของอ่าวไทย ในส่วนที่เป็นผืนแผ่นดินลึกเข้าไปจากทะเล และมีแม่น้ำเป็นเส้นทางในการคมนาคม ติดต่อกับภายนอก¹ และยังได้กล่าวถึงผลิตผลตามธรรมชาติที่สำคัญของบ้านเมือง แห่งนี้ว่ามี งาม้าง, นอแรด, ช้าง, ไม้หอมชนิดหนึ่ง, น้ำมันต่างประเทศ, ไม้หอม เนื้อหยาบ, กระวาน, ไม้เนื้อแข็งสีค่า จำพวกไม้มะเกลือ ตะโก²

ในเวลาใกล้เคียงกันนั้น หลักฐานของจีนก็ได้ระบุถึงรายชื่อของบ้านเมือง ที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทั้งทางตอนล่างและตอนบน ซึ่งเป็นที่รู้จักของจีนใน นาม "เสียน"³ และ "หลอ-ฟู" โดยเฉพาะ "หลอ-ฟู" นั้น ในบันทึกของจีน

¹สำหรับในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทำเลที่ตั้งของ "เจินลีฟู" นั้น ได้มีข้อสันนิษฐาน ของนักโบราณคดีในประเทศไทย ซึ่งเสนอว่า ตำแหน่งของเมืองเจินลีฟูในยุครพทศต- วรราชที่ 18 นั้น ควรจะอยู่ที่เมืองอโยธยา (โปรดดู มานิต วัลลิโกดม, "เจินลีฟู- ไปชื่อลัน," สามทหาร 2 (พฤษภาคม 2506): 39-40.)

²O.W. Wolters, "Chen-Li-Fu . . . ," p. 1.

³ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ "เสียน" นั้น ได้มีนักวิชาการให้ความเห็นแตกต่างกันออกไป อาทิ สืบแสง พรหมบุญ ได้ตีความว่า "เสียน" หมายถึง อาณาจักรสุโขทัย ในขณะที่สุจิตต์ วงษ์เทศ เสนอว่า "เสียน" ในจดหมายเหตุจีนนั้น น่าจะมีความหมาย กว้างขวางมาก อย่างน้อยที่สุดตั้งแต่ดินแดนของแคว้นสุโขทัย แคว้นสุพรรณภูมิ ลงไปจนถึงแคว้นนครศรีธรรมราช (โปรดดู สุจิตต์ วงษ์เทศ, สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรก ของไทย, หน้า 40.) แต่สำหรับการศึกษาในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ จะมองภาพของ "เสียน" ในเงื่อนไขที่ใช้หมายถึง บ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งใน เขตภาคพื้นทวีปของประเทศไทย ซึ่งได้เคยปรากฏร่องรอยของการส่งบรรณาการไป จีนอย่างสืบเนื่อง

ระบุว่า "หลอ-หู" ส่งทูตไปจีนอย่างสม่ำเสมอ กล่าวคือ ในปี พ.ศ. 1832, พ.ศ. 1834, พ.ศ. 1839 และ พ.ศ. 1842¹ พร้อมกันนั้นพงศาวดารราชวงศ์หงวนฉบับหลวงของจีน ยังได้ระบุถึงรายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องราชบรรณาการ ที่ส่งไปถวายจักรพรรดิจีน ซึ่งประกอบไปด้วยรายการ "ของป่า" ดังต่อไปนี้คือ "ในปี พ.ศ. 1834 กษัตริย์ละโว้ส่งทูตมาถวายพระราชสาส์นอักษรทองคำ พร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการมี ทองคำ, งาช้าง, นกกระเรียน, นกแก้วห้าสี, ชนนกระเต็น, นอระมด, ชัน, การบูร"²

เป็นที่น่าสังเกตว่านับจากช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา เมื่อเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงของการค้าในระดับภูมิภาค อันเนื่องมาจากการเพิ่มปริมาณของพ่อค้าและชาวจีนนับเป็นจำนวนมาก ที่พากันเดินทางออกมาเพื่อทำการค้าขายและตั้งหลักแหล่ง อยู่ตามเมืองท่าต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอินเดี³ ปรากฏการณ์ในลักษณะเช่นนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีพัฒนาการของบ้านเมืองผูกพันอย่างแน่นแฟ้นอยู่กับการค้า ค้ำชูฐานะของการเป็นผู้ค้าผลิตผลพื้นเมืองที่หาได้ภายในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ "ของป่า"

ดังจะเห็นได้จาก หลักฐานของจีนซึ่งได้สะท้อนภาพในช่วงต้นของบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคแถบนี้ ไม่ว่าจะเป็น "เจนลีฟู" "เสียน" หรือ "หลอ-หู" ซึ่งนับว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่แสดงให้เห็นถึง การเติบโตของบรรดาบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ที่มารับต่อการเข้ามาของจีน ค้ำชูฐานะของการเป็นแหล่งป้อนทรัพยากรธรรมชาติของภูมิภาคคือ "ของป่า" ให้แก่ตลาดที่มีกำลังซื้อสูงอย่างเช่น ตลาดประเทศ

¹ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทย-จีน พ.ศ. 1825-2394 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2523), หน้า 2-4.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

³นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีรามเพนทนคร, หน้า 81-82.

จีน ค้วยเหตุคั้งนั้นภาพของ "เจนลีฟู" "เสียน" และ "หลอ-หู" ที่ปรากฏอยู่ในบันทึกของจีนติดต่อกันอย่างสืบเนื่อง จึงนับเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นถึง พัฒนาการอีกชั้นตอนหนึ่งที่ไค้วไปข้างหน้า ในเรื่องของการค้าระหว่างบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยากับจีน อีกทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นของการนำสู่ความเข้าใจ เกี่ยวกับฐานะและความสำคัญของอยุธยา ในเงื่อนไขของการเป็นผู้้อนผลิตผลจำพวก "ของป่า" ให้แก่ตลาดที่ใหญ่ที่สุดในโลกตะวันออก ในระยะเวลาต่อมาอีกโศกหนึ่งค้วย

สืบเนื่องจากการค้าขายของป่ากับต่างประเทศนี้ ไค้มีส่วนผลักดันให้เมืองบางเมือง ที่อยู่ใกล้ปากแม่น้ำและไม่ไกลจากทะเล เช่น อยุธยา ไค้มีโอกาสเติบโตขึ้นมาก้วยการสร้างควมมั่งคั่งจากการค้า โดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์จากบรรดาทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ คือ "ของป่า" ในการส่งเป็นสินค้าออก

ภายใต้เงื่อนไขคั้งที่ไค้กล่าวมานี้ อยุธยาจึงปรากฏตัวสู่สายตาของโลกภายนอก บนพื้นฐานทางคานเศรษฐกิจและการค้าเป็นสำคัญ ในฐานะของการเป็นเมืองท่าที่เป็นศูนย์รวมสินค้าของป่า จากดินแดนทางตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ภายหลังจากที่ครั้งหนึ่งบ้านเล็กเมืองน้อยต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในอาณาบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ช่วงก่อนหน้าการสถาปนากรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ไม่ว่าจะเป็ "เจนลีฟู" "เสียน" หรือ "หลอ-หู" ไค้เคยปรากฏร่องรอยของการเป็นเมืองที่อยู่ ในกระแสของการค้า และไค้ส่งทูตบรรณาการไปจีนติดต่อกันมาอย่างสืบเนื่อง

แต่ทว่าสถานะและความสำคัญของบ้านเมืองคั้งที่ไค้กล่าวมาแล้วนี้ ก็คงจะยังมีไม่มากนักในช่วงต้น เนื่องจากเมื่อพิจารณาถึงรายละเอียดเกี่ยวกับประเภท และปริมาณของสิ่งของบรรณาการ ที่ส่งไปถวายจักรพรรดิจีน ยกตัวอย่างเช่น จากเจนลีฟู ในปี พ.ศ. 1743 ซึ่งปรากฏว่าประกอบไปค้วยของป่าเพียง 3 รายการเท่านั้น คือ ช้าง 2 เชือก, งาช้าง 20 งา, นอแรค 50 นอ¹ ต่อมาในปี พ.ศ. 1745 เจนลีฟูส่ง ช้างเพียง 2 เชือก² และในปี พ.ศ. 1748 เจนลีฟูส่ง ช้าง 1 เชือก, งาช้าง 2 งา และ นอแรค 10 นอ³

¹ O.W. Wolters, "Chen-Li-Fu . . . ," p. 1.

² Ibid.

³ Ibid.

ดังกระนั้นก็คือ จากการศึกษาหลักฐานจีนได้สะท้อนให้เห็นถึง อัตรากำไรและความ
ต่อเนื่องของการส่งทูตบรรณาการ จากบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่
แต่ช่วงก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ 19 ย่อมเท่ากับเป็นการบ่งชี้ให้เห็นถึง ความสนใจ
ของรัฐบาลจีนที่มีต่อภูมิภาคแห่งนี้ ในเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องเนื่องโดยตรงกับผลประโยชน์
ทางการค้าของจีน ดังจะเห็นได้จาก การที่จีนแสดงความวิตกกังวลถึงความซัด
แย้งของบรรดาบ้านเมืองภายในภูมิภาคแห่งนี้ เป็นต้นว่า เหตุการณ์ในปี พ.ศ. 1838
ซึ่งมลาญไครื่องเรียนต่อจีนว่า "ไทย" รุกราน ¹

จักรพรรดิจีนได้แสดงออกถึงความห่วงใยต่อการเมืองภายในภูมิภาคนี้
ด้วยการส่งราชทูตออกเดินทางนำพระบรมราชโองการมาในทันที โดยมีเนื้อความ
ตอนหนึ่งกล่าวตักเตือน "เสียน" ว่า จงอย่าทำร้ายชาวมลาญ ² และเนื่องด้วย
เหตุที่การค้าขายกับจีน เป็นวิถีทางหนึ่งที่จะนำมาซึ่งความรุ่งเรืองและมั่งคั่ง ด้วย
โภคทรัพย์อันเกิดจากการค้า จึงทำให้เหล่าบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา
ต่างพยายามที่จะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนอย่างเปิดเผย ซึ่งก็จะเห็น
ได้จากกรณีที่บรรดาบ้านเล็กเมืองน้อยต่างๆ เป็นต้นว่า "เสียน" และ "หลอ-หู" ได้
เคยแข่งขันกันส่งบรรณาการไปจีนอย่างต่อเนื่อง

เมื่ออยุธยาก้าวขึ้นมาสู่ความเป็นศูนย์กลางในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา ในต้น
พุทธศตวรรษที่ 19 นั้น บทบาทที่ชัดเจนของอยุธยาก็คือ การค้าในฐานะของการ
เป็นเมืองท่า ที่เป็นศูนย์รวมสินค้าของป่า ที่สำคัญในเขตภาคพื้นทวีปของเอเชียตะ
วันออกเฉียงใต้ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นได้เช่นนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการที่
อยุธยาตั้งอยู่ในชัยภูมิที่สามารถจะเป็นแหล่งป้อนทรัพยากรคือ "ของป่า" ให้แก่ตลาด
ประเทศจีน ซึ่งนับเป็นตลาดที่มีปริมาณการซื้อมากที่สุดในโลกตะวันออกใต้เป็นอย่างดี

¹ สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 77.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

ถึงแม้ว่าภาพของอยุธยาที่ปรากฏขึ้นมาในปี พ.ศ. 1893 ในคานหนึ่งจะเป็นภาพของการดำรงฐานะเป็นจุดศูนย์กลางทางการเมือง อันเนื่องมาจากการมีทำเลที่ตั้งในทางกายภาพอยู่ตรงที่รวมลำนน้ำใหญ่ อันเป็นทางคมนาคมกับหัวเมืองฝ่ายเหนือ เปรียบเสมือนประตูเมืองเหนือทั้งปวง เป็นชัยภูมิในการที่จะแผ่ขยายอาณาเขตและจะครอบงำเอาหัวเมืองไว้ในอำนาจ¹ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ผู้นำอยุธยาพยายามที่จะแก่งแย่งแข่งขันกัน เพื่อครอบครองความเป็นใหญ่อยู่ที่อยุธยาในช่วงต้น แต่ในอีกคานหนึ่งนั้น ภาพที่ปรากฏของอยุธยา เป็นภาพของการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า ที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่ใกล้ทะเลพอสมควร อีกทั้งยังเป็นเมืองท่าที่จะผ่านเข้าไปสู่ภาคกลางของประเทศ เพื่อไปยังแหล่งที่จะหาผลิตผลที่ยังมิได้รับการปรุงแต่ง เช่น ของป่า²

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ อยุธยาจึงเป็นเมืองที่เป็นจุดศูนย์กลางรวมของการค้า ที่อาจจะกล่าวได้ว่า คดีที่สุดในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา เนื่องจากอยุธยามีข้อได้เปรียบทางด้านกายภาพเหนือเมืองอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น ลพบุรี หรือ สุพรรณบุรี อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ จากลุ่มน้ำเจ้าพระยาอยุธยาสามารถขยายเครือข่ายการค้า เข้าสู่บรรดาหัวเมืองที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปทางตอนในของภาคพื้นทวีป ไม่ว่าจะเป็นบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำปิง เช่น เมืองฝาง เมืองตาก และ เมืองกำแพงเพชร บ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำยม เช่น เมืองพิษณุโลก และ เมืองสุโขทัย ซึ่งเดิมที่เคยเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าในระยะต้น โดยเฉพาะจากเมืองสุโขทัยก็มีเส้นทางผ่านขึ้นไปเมืองแพร่ น่าน เข้าสู่ลุ่มน้ำโขง³ ในขณะที่บ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำน่าน เช่น เมืองอุตรดิตถ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นเมืองท่าภายใน ที่ติดต่อรับส่งขนถ่ายสินค้าป่าจากสิบสองพันนา หลวงพระ-

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, แสดงบรรยายพงศาวดารสยาม, หน้า 43.

² ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, เรื่องของสองนคร, หน้า 92-93.

³ ธิดา สารระยา, "การปลูกข้าวและการเมืองในประวัติศาสตร์สุโขทัย," ศิลปวัฒนธรรม 5(พฤศจิกายน 2526): 33.

บาง แพร่ น่าน มาสู่ดินแดนตอนบนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา¹ ส่วนบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำป่าสัก เช่น เมืองเพชรบูรณ์ ก็เป็นแหล่งที่อุดมไปด้วยของป่าที่สำคัญมากมาย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า อยุธาตั้งอยู่ในชัยภูมิที่มีข้อได้เปรียบอย่างสูงในแง่ของการค้า ซึ่งภาพที่สว่างงามของอยุธยาที่ปรากฏขึ้นมาในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 นี้ มีได้เป็นภาพที่เพิ่งเกิดขึ้น เมื่อถูกระเบิดอยู่ในเอกสารของโทเมทีเรส์ ซึ่งได้กล่าวถึงบรรยากาศทางการค้าที่คึกคักมาตั้งแต่สมัยต้นอยุธยา ในฐานะของการเป็นเมืองท่าที่เป็นจุดเชื่อมการค้าค้าขาย ระหว่างดินแดนที่อยู่ลึกเข้าไปทางตอนในของภาคพื้นทวีปกับบ้านเมืองภายนอกภูมิภาค หากแต่การปรากฏตัวของอยุธยาได้มีพัฒนาการอันยาวนานสืบเนื่องมาจากอดีต โดยผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับภาพของบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา นับจาก "เจนลีพู่" "เสียน" และ "หลอ-หู" ด้วยเหตุนี้ความสำคัญของอยุธยาที่อุบัติขึ้นในปี พ.ศ. 1893 จึงผูกพันอย่างใกล้ชิดกับพัฒนาการของการค้าในระดับภูมิภาค ในเงื่อนไขที่อยุธยาถือกำเนิดขึ้นมาเป็นเมืองศูนย์กลางแต่เพียงแห่งเดียว ที่จะรวบรวมทรัพยากรหลักของภาคพื้นทวีปคือ "ของป่า" ส่งไปยังแหล่งตลาดที่ใหญ่ที่สุดในโลกตะวันออกคือ จีน ในขณะที่ก่อนหน้านี้ "เจนลีพู่" "เสียน" และ "หลอ-หู" ต่างเป็นบ้านเมืองที่ได้เคยพยายามส่งบรรณาการ เพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการค้ากับจีนมาแล้วในช่วงระยะเวลาหนึ่ง

ภายหลังจากที่ภาพของบรรดาบ้านเล็กเมืองน้อยต่างๆ เหล่านี้ ได้ค่อยๆ สลายตัวไป ก็ได้เกิดภาพใหม่ขึ้นมาแทนที่ ซึ่งได้แก่ ภาพของอยุธยาในฐานะของการเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเล ที่ผูกพันตนเองอยู่กับการค้ากับจีนอย่างเหนียวแน่น

¹สุจิตต์ วงษ์เทศ, สุโขทัยไม่ใช่ราชธานีแห่งแรกของไทย, หน้า 85.

ซึ่งจะเห็นได้ชัดจากหลักฐานทางด้านการค้าของจีน ซึ่งได้ระบุถึงรายการของป่าที่ ถูกส่งไปเป็นเครื่องราชบรรณาการให้แก่ราชสำนักจีนตั้งแต่เริ่มต้นสมัยอยุธยา

ดังปรากฏหลักฐานว่า อยุธยาเป็นเมืองท่าในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ส่งทูตไปจิมกองแก่จักรพรรดิจีนมากหนที่สุด ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 20¹ และ ในส่วนที่เกี่ยวกับรายการสิ่งของบรรณาการนั้น ในขณะที่หนังสือประวัติศาสตร์ราช- วงศ์หมิงระบุว่า รายการสิ่งของบรรณาการตามปกติของไทยนั้นมี 44 ประเภท แต่ ในหนังสือประมวลกฎหมายราชวงศ์หมิงระบุว่า มี 58 ประเภท² ซึ่งนับว่าเป็นราย การเครื่องราชบรรณาการที่ประกอบไปด้วยบัญชีรายชื่อสินค้ามากที่สุด ในบรรดา บ้านเมืองทั้งหลายของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และยังมีคุณภาพดีกว่าสิ่งของบรรณา- การจากประเทศอื่นๆ³ ในขณะที่มละกาส่งเครื่องราชบรรณาการเพียง 26 ราย- การ, สุมาตราตอนเหนือ 19 รายการ, ลังกา 7 รายการ, ชะไฮร์ 15 รายการ, กาลิคัต 14 รายการ, ปาเล็มบัง 7 รายการ และ จามปา 6 รายการ⁴

สำหรับบัญชีรายการสิ่งของจากอยุธยาที่ส่งไปถวายเป็นเครื่องราชบรรณา- การแก่จักรพรรดิจีนในสมัยราชวงศ์หมิง ส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยของป่าที่สำคัญได้แก่ ช้าง, งาช้าง, นอแรด, ชนบกยูง, ชนบกคิงพิชเชอร์, เต่าหกขา, น้ำมันการบูร,

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์, ศรีธรรมเทพนคร, หน้า 88.

² สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย, หน้า 118.

³ เรื่องเดียวกัน.

⁴ T. Grimm, "Thailand in The Light of Official Historio- graphy, A Chapter in The History of the Ming Dynasty." Journal of The Siam Society, 1 (July 1961): 13.

ชัน, รง, ยางไม้, ยางไม้หอมชนิดหนึ่ง, กฤษณา, ไม้จันทน์, ยางกฤษณา, ยาง-
กำยาน, กานพลู, พริกไทย, ไม้ฝาง, ลูกจันทน์, กระวาน, พริกไทยเม็ดขาว,
ไม้มะเกลือ¹

จึงอาจกล่าวในที่นี้ได้ว่า เรื่องกำเนิดของอยุธยา นั้น อาจทำความเข้าใจ
ใจได้หลายทาง ซึ่งแนวการมองในอีกเงื่อนไขหนึ่งซึ่งจะละเอียดเสียมิได้ ทั้งยังมี
ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าแนวการมองโดยวิธีการอื่นๆ ก็คือ การมองภาพการ
อุบัติขึ้นของอยุธยา ในเงื่อนไขของการเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเล ที่ใค่นำตน
เองเข้าไปผูกพันเกี่ยวเนื่องอยู่ในโลกของการค้า ไม่ว่าจะเป็นครือข่ายของการ
ค้าระหว่างโลกตะวันตกกับโลกตะวันออก หรือการค้าขายภายในภูมิภาคเอเชียตะ-
วันออกเฉียงใต้ ซึ่งนับเป็แรงผลักดันอันสำคัญที่ทำให้อยุธยาคลี่คลายมาเป็นรัฐทาง
การค้าที่ดำรงความเป็นปึกแผ่นมั่นคง และสินค้าสำคัญที่ทำรายได้จำนวนมากให้แก่
อยุธยาอย่างเด่นชัดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานก็คือ "สินค้าของป่า"

การส่งของป่าเพื่อเป็นสินค้าออกของอยุธยา ได้กลายเป็นวิถีทางหนึ่งที่นำมา
ซึ่งความเจริญมั่งคั่งให้แก่อยุธยา และนับจากจุดนี้เองที่ทำให้อยุธยาก้าวขึ้นมาสู่ความ
เป็นเมืองศูนย์กลางการค้า ซึ่งจะเป็ทางนำไปสู่การทำความเข้าใจถึงฐานะและความ
สำคัญของอยุธยาในเงื่อนไขอื่นๆ อีกมาก ไม่ว่าจะเป็ในแง่ของการเป็นผู้ป้อนสินค้า
ของป่าให้แก่ตลาดใหญ่ทั้ง 2 แห่ง ทางฟากสมุทรซีกตะวันออกคือ จีนและญี่ปุ่น และได้
เปิดตัวเองไปสู่ตลาดการค้าที่ตั้งอยู่ทางฟากสมุทรซีกตะวันตก นับตั้งแต่ อินเดีย เปอร์-
เซีย เรื่อยไปจนกระทั่งถึงตลาดยุโรป

¹ T. Grimm, "Thailand in The Light of . . . ," p.13.